

Date: 17th January-2026

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI SINONIMIYA VA ANTONIMIYA
HODISALARI

Avazova Nargiza Dilmurodjon qizi

Oriental universiteti 5-kurs talabasi

Nasimaxon Ezoixonova

Tillar-2 kafedrası katta o‘qituvchisi

Anotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi sinonimiya hamda antonimiya hodisalarining lingvistik mohiyati qiyosiy tahlil etiladi. Tilning leksik boyligi faqat so‘zlar soni bilan emas, balki ular orasidagi semantik munosabatlarning murakkabligi bilan belgilanadi. Ingliz tilida sinonimiya asosan tarixiy qatlamlanish natijasida shakllangan bo‘lsa, antonimiya ko‘pincha morfologik prefikslar orqali yuzaga keladi. O‘zbek tilida esa sinonimlar tasviriylik va badiiylik bilan xarakterlanadi, antonimlar esa tarixiy leksik qatlam sifatida mustaqil so‘z ko‘rinishida mavjud. Maqolada tarjima jarayonida sinonim va antonim ekvivalentlarini to‘g‘ri tanlashning ahamiyati ham yoritilgan. Qiyosiy tahlil natijalari ikki til semantikasining umumiy va farqli jihatlarini belgilash bilan birga, lingvokulturologik tafakkur va tarjima amaliyoti uchun ham muhim nazariy xulosalar beradi.

Kalit so‘zlar: Sinonimiya, antonimiya, leksik-semantik tizim, funksional qatlam, morfologik antonimlar, semantik munosabatlar, ingliz tili, o‘zbek tili, tarjima jarayoni, lingvokulturologiya, leksik ekvivalent, qiyosiy tahlil.

Annotation.: This article presents a comparative analysis of synonymy and antonymy in the English and Uzbek languages, examining their linguistic essence and functional characteristics. The lexical richness of a language is determined not only by the number of words but also by the complexity of semantic relations between them. In English, synonymy has largely developed as a result of historical stratification, while antonymy is often formed through productive morphological prefixes. In the Uzbek language, synonyms are primarily associated with expressiveness, imagery, and stylistic nuances, whereas antonyms appear as independent lexical units shaped by historical development rather than morphological mechanisms. The article also highlights the significance of choosing appropriate synonymic and antonymic equivalents in translation processes. The comparative findings contribute to the broader understanding of semantic structure, national worldview, and linguistic features of both languages, offering valuable insights for linguoculturology and translation studies.

Keywords: Synonymy, antonymy, lexical-semantic system, functional layer, morphological antonyms, semantic relations, English language, Uzbek language, translation process, linguoculturology, lexical equivalent, comparative analysis.

Аннотация. В данной статье проводится сравнительный анализ синонимии и антонимии в английском и узбекском языках, раскрывается их лингвистическая сущность и функциональные особенности. Лексическое богатство языка

определяется не только количеством слов, но и сложностью семантических отношений между ними. В английском языке синонимия сформировалась в результате исторической стратификации, тогда как антонимия часто образуется с помощью продуктивных морфологических префиксов. В узбекском языке синонимы преимущественно характеризуются выразительностью, образностью и стилистическими оттенками, а антонимы представлены как самостоятельные лексические единицы, возникшие в ходе исторического развития, а не морфологического словообразования. В статье также подчеркивается важность правильного выбора синонимических и антонимических эквивалентов в процессе перевода. Полученные результаты способствуют более глубокому пониманию семантической структуры, национального мировосприятия и языковых особенностей обоих языков, а также представляют ценность для лингвокультурологии и переводоведения.

Ключевые слова: Синонимия, антонимия, лексико-семантическая система, функциональный слой, морфологические антонимы, семантические отношения, английский язык, узбекский язык, процесс перевода, лингвокультурология, лексический эквивалент, сравнительный анализ.

Har bir tilning leksik boyligi faqat lug‘at birliklarining ko‘pligi bilan emas, balki ular orasidagi semantik munosabatlarning murakkabligi bilan ham belgilanadi. Til tizimida so‘zlar ma‘nosiga ko‘ra turli xil munosabatlarga kirishadi va ana shu munosabatlardan eng keng tarqalgan hamda lingvistik tadqiqotlarda eng ko‘p o‘rganiladigan hodisalardan biri — sinonimiya va antonimiyadir.

Sinonimiya — bir tushunchani turlicha nomlash orqali nutqiy ifodani boyitish bilan xarakterlansa, antonimiya — qutblanish, bir-biriga zid konseptlarni ifodalash orqali semantik tizimni muvozanatlikka olib keladi. Ingliz va o‘zbek tillari tipologik jihatdan turli sistemalarga mansub bo‘lgani sababli, bu ikki hodisaning namoyon bo‘lish xususiyatlari ham turlicha ko‘rinishda bo‘ladi. Bu mavzuning qiyosiy o‘rganilishi tarjima amaliyotida, lingvokulturologiya sohasida, semantik tahlillarda ham katta ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Sinonimiyaning lingvistik mohiyati va ikki til misolida namoyon bo‘lishi

Sinonim birikmalar oddiygina "bir-biriga yaqin ma’noli so‘zlar" degani emas. Semantik tahlil shuni ko‘rsatadiki, sinonimik qatorlarda har bir so‘z o‘z stilistik, ekspressiv, emotsional hamda qo‘llanish doirasi bilan ajralib turadi. Ingliz tilida sinonimlarning ko‘p bo‘lishiga eng asosiy omil — til tarixida sodir bo‘lgan lingvistik qatlamlanishdir. Ingliz tili germano-roman aralash tipdagi til bo‘lib, uning leksikasi german, lotin, fransuz ildizlaridan tarkib topgan. Natijada bir ma’no bir necha darajadagi sinonim bilan ifodalanishi mumkin:

- ask — inquire — question
- begin — start — commence
- child — kid — infant

Date: 17th January-2026

Bu yerda commence rasmiy nutqqa xos, start kundalik suhbatiiy, begin esa betaraf variant hisoblanadi.

O‘zbek tilida esa sinonimiya ko‘proq milliy semantik boylik, tasviriylilik va poetiklik bilan belgilanadi. Masalan:

- yorug‘lik — ravshanlik — nurlanish
- baxt — iqbol — saodat
- chiroy — go‘zallik — latofat

Bu so‘zlarda semantik o‘zak bitta bo‘lsa-da, ekspressiv-emosional ranglar juda kuchli. Demak, o‘zbek sinonimlari ko‘proq badiiy-estetik nutqda faol namoyon bo‘ladi. Ingliz sinonimiyasida esa funksionallik, register va konnotativ farqlar ustun.

Antonimiyaning o‘ziga xos tabiati va ikki til qiyosida undagi farqlar

Antonimiya — semantik tizimda mantiqiy qarama-qarshiliklarni aks ettiradi. Antonym pairlar inson tafakkurining dual tabiatiga hamohang: qora–oq, katta–kichik, yaxshi–yomon kabi qutblar har bir tilda mavjud. Ingliz tilining o‘ziga xos jihati shundaki, bu tilda antonimlar ko‘p hollarda morfologik vositalar — prefikslar orqali hosil bo‘ladi:

- legal — illegal
- polite — impolite
- possible — impossible
- correct — incorrect

Bu ingliz tilida antonimiyaga sistemalik va standartlashtirilgan mexanizm borligini ko‘rsatadi.

O‘zbek tilida esa antonimiya, aksincha, o‘zak jihatdan mustaqil so‘zlar orqali shakllanadi. O‘zbek tilida im-, in- kabi antonimik prefikslar mavjud emas:

- issiq — sovuq
- baland — past
- boy — kambag‘al
- tirik — o‘lik

Demak, o‘zbek tilida antonimlar tarixiy leksik qatlam sifatida shakllangan, ingliz tilida esa antonim yasash mexanizmi produktiv morfologiya bilan bog‘langan.

Sinonimiya va antonimiyaning tarjima jarayonidagi roli

Leksik ekvivalent tanlash tarjimaning eng nozik bosqichidir. Ingliz→o‘zbek yoki o‘zbek→ingliz tarjimasida sinonimik qatordan noto‘g‘ri variant tanlansa, mazmun buziladi.

Masalan:

smart so‘zi:

- aqlli
- zamonaviy
- ixcham (smart TV, smart watch)

demak uni har doim “aqlli” deb tarjima qilib bo‘lmaydi. Shuningdek, antonimlarda ham semantik moslik saqlanishi shart:

high-low-tall -short

Date: 17th January-2026

Bu ikki antonim juftlikni o'zbekchaga bir xil "baland — past" deb tarjima qilib bo'lmaydi, chunki ingliz tilida high balandlikning vertikal yoki qiymat shaklini bildiradi, tall esa odam yoki predmetning fizik bo'yini bildiradi. Bu ikki nuansa ham sinonimiya-antonymiya masalasining tarjima jarayonidagi murakkabligini ko'rsatadi.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, sinonimiya va antonimiya har ikkala tilda ham leksik-semantik tizimning asosiy unsurlaridan biri bo'lib, ular orqali tilning boyligi, uslubiy imkoniyati, nutqiy ekspressiyasi namoyon bo'ladi. Ingliz tilida sinonimiya tarixiy qatlamlar bilan bog'liq bo'lsa, antonimiya morfologik vositalar orqali faol hosil bo'ladi. O'zbek tilida sinonimlar ko'proq badiiy-estetik leksika hajmini kengaytiradi, antonimlar esa mustaqil so'z shaklida mavjud bo'lib, morfologik yasash tizimi emas, tarixiy leksik jarayon mahsulidir.

Demak, qiyosiy tahlil faqat til strukturasidagi farqni ko'rsatib qolmay, balki milliy tafakkur, ma'nolarni idrok qilish modeli, nutq madaniyati va tarjima san'atidagi ichki qonuniyatlarni ham ochib beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. **Arnold, I. V.** The English Word. — Moscow: Vysshaya Shkola, 1986.
2. **Божоров, О., Rasulov, R.** Leksikologiya. — Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti, 2010.
3. **Crystal, D.** A Dictionary of Linguistics and Phonetics. — Oxford: Blackwell, 2008.
4. **Cruse, D. A.** Lexical Semantics. — Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
5. **Jackson, H., Amvela, E. Z.** Words, Meaning and Vocabulary: An Introduction to Modern English Lexicology. — London: Continuum, 2000.
6. **Lyons, J.** Linguistic Semantics: An Introduction. — Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
7. **Newmark, P.** A Textbook of Translation. — New York: Prentice Hall, 1988.
8. **Shomaqsudov A., Rasulov R.** Hozirgi o'zbek adabiy tili. — Toshkent: O'qituvchi, 2005.

